

Stadsarchief

■ Er komt meer schot in de ontsluiting van de *doop-, trouw- en begraafregisters* (DTB). Voor 's-Hertogenbosch is dat geen sinecure: onze collectie DTB-registers is met 607 inventarisnummers verreweg de grootste in Noord-Brabant. In maart j.l. zijn Marjo van Well uit 's-Hertogenbosch en Jacqueline Barten uit Aarle-Rixtel als vrijwilligers begonnen met het invoeren van de namen van dopelingen in de computer. Het eerst komen de doopboeken uit de achttiende eeuw aan de beurt. Vandaar uit wordt teruggewerkt. Het is de bedoeling dat alle archiefdiensten in Noord-Brabant dit gaan doen; de aldus gevormde digitale bestanden kunnen dan heel gemakkelijk worden uitgewisseld. Voor de onderzoeker scheelt dat een hoop aan reistijd.

Al jaren lang maakt dhr J.N. Leget voor het Stadsarchief, eveneens op vrijwillige basis, klappers op de trouwboeken. Gereed zijn nu de (onder)trouwboeken over de periode 1600-1702.

Voor genealogen is eveneens van belang het feit dat de *opnameregisters* van het Groot Ziekengasthuis over de periode 1811-1904 door medewerker Jo Beset op microfiche zijn gezet. Met deze registers is het mogelijk

na te gaan wie en wanneer is opgenomen geweest; soms is ook vermeld aan welke ziekte de patiënt leed en waaraan hij/zij is overleden.

Wij streven ernaar om de bronnen voor de bouw- en huizengeschiedenis beter toegankelijk te maken. Vragen naar de geschiedenis van een bepaald pand konden tot voor kort nauwelijks worden beantwoord. In deze situatie komt langzaam maar zeker verbetering.

In elk Brabants stads- of dorpsarchief zijn wel *kohieren van de verponding* te vinden. Dit was een tussen ca. 1630 en 1806 geheven belasting op onroerend goed. In een grijs verleden - in een vlaag van woede over zo'n onrechtvaardige belasting? - heeft men in 's-Hertogenbosch de pondboeken vernietigd, waardoor een zeer ongebruikelijke lacune ontstond in het stadsarchief. In het in Den Haag bewaarde archief van de Raad van State bevinden zich echter nog kohieren van de verponding uit 1635 en 1654. Sinds kort heeft het Stadsarchief deze kohieren op microfiche in huis.

De kohieren bevatten steeds de naam van de eigenaar, de huurder, de geschatte huurwaarde en de aanslag in de verponding. Veelal is ook de naam van het huis vermeld. Voor het onderzoek zijn deze kohieren buitengewoon waardevol. De taxaties vormen een redelijk betrouwbare aanduiding van de waarde van

het onroerend goed. De taxateurs mochten namelijk geen rekening houden met op het goed drukkende cijzen en renten. De huurwaarde benadert dus de bruto-verkoopwaarde. Bij de balie is een door Ton Kappelhof gemaakte beschrijving en een inhoudsopgave van de kohieren ter inzage.

Aansluitend op de pondboeken wordt er sinds vorig jaar gewerkt aan een *huizenregister*. Mw A. Verstappen-van Ravenstein verzamelt de gegevens van alle transporten van onroerend goed en verwerkt deze volgens een vast stramien. Als bronnen dienen het Bosch' protocol en de lijsten van de door de stad geheven overdrachtsbelasting. Deze op lijsten vermelde gegevens worden gecontroleerd door Frans van Stokkum en vervolgens door Ton Kappelhof ingevoerd in de computer. Het ligt in de bedoeling eerst alle akten uit de periode 1768-1810 te bewerken en daarna verder terug te gaan in de tijd. Zo ontstaat er een pre-kadaster dat onmisbaar is bij het onderzoek naar huizen en hun bewoners. Ook de genealoog kan met dit register zijn onderzoek uitdiepen, terwijl het ook van pas kan komen wanneer de stamboom is vastgelopen. Beschikbaar zijn nu de gegevens uit de periode 1768-1780, in totaal ruim 1100 records, wat wil zeggen dat naar schatting een op drie in de binnenstad gelegen hui-

zen terug te vinden is. Volgens opgaven uit de late achttiende eeuw telde de stad tussen de 3000 en 3500 huizen. In dit register dat op de terminals in de studiezaal te raadplegen is kunt u onder meer de volgende gegevens vinden: oude en nieuwe eigenaar/eigenaren, aard ligging van het huis, bouwkundige bijzonderheden, bruto fiscale waarde en namen van belerende eigenaren/bewoners.

Met de verfilming van de *Bossche kranten* zijn we nu gevorderd tot en met het jaar 1938. In bewerking is de periode 1930-1937. De periode 1970-1976 is echter nog niet verfilmd.

Tenslotte kwam gereed het repertorium op de *notulen van de Gemeenteraad* over de periode 1880-1884. In deze tijd vond de eerste stadsuitbreiding sedert eeuwen plaats. Na de sloop van de vestingwerken kwam er bouwgrond vrij die door de gemeente werd verkocht aan particulieren die hierop woonhuizen en een enkele fabriek bouwden. Zo ontstonden straten als de Noordwal, de Aawal, de Muntelstraat en de Van Tuldenstraat. Uit alles blijkt dat de gemeente goed bij kas was. Bepaalde uitgaven zoals de bouw van een muziekkiosk en de aanleg van plantsoenen wijzen daarop. Een groot project was de watervrijmaking van de stad; sluitstuk van deze operatie

was de bouw van een stoomgemaal bij de Grote Hekel in 1884/85. De machine werd geleverd door de fabriek 'De Atlas' in Amsterdam, het gebouw werd gegund aan een aannemer uit Vuren (bij Gorinchem).

Langzaam maar zeker kregen ook de plannen voor een gemeentelijke drinkwaterleiding vaste vorm. De behoefte aan schoon drinkwater nam toe, getuige de vele aanvragen om een vergunning om water uit het kanaal of de Dommel te mogen oppompen.

Een heet punt was de vraag of de gemeente over moest gaan tot de bouw van een eigen gasfabriek of dat zij een nieuwe concessie moest verlenen aan de firma De Brouwer. In elk geval stond vast dat de oude fabriek gelegen aan het Ortheneind moest verdwijnen en dat er buiten de bebouwde kom een nieuwe fabriek moest verrijzen. Het probleem was vooral dat de raadsleden moesten kiezen tussen twee energiebronnen: het oude, vertrouwde gas of de electriciteit. De electrotechniek ontwikkelde zich razendsnel en leek de energiebron te worden die stoom en gas zou verdringen. Het oprukken van nieuwe technieken bleek ook uit de geregeld binnenkomende aanvragen om telefoon- en telegraafdraden te mogen aanleggen.

Onlangs verscheen er ook een door Ton Kappelhof

gemaakte inventaris van de stukken die het Stadsarchief de laatste jaren heeft verworven over de Tweede Wereldoorlog en de bevrijding. Deze stukken waaronder nogal wat dagboeken maken deel uit van de *Collectie Tweede Wereldoorlog*.

dr A.C.M. Kappelhof ■